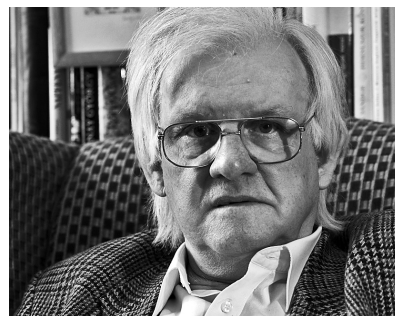

Megnevezni a megnevezhetetlent

„Irodalom? Csók a szívre. Színház? Léleklépcsőjárás az éjszakában. Képzőművészet? A szem kitérülése hamvas mezőkön. Opera? Ének-zene alagút – fénytrombitákkal. Innen az örületem: megnevezni a megnevezhetetlent” – írja 2006-os *Kikötő* című kötetének fülszövegében Szakolczay Lajos, akivel hetvenötödik születésnapja alkalmából beszélgettünk.

– *Mindig foglalkoztatott, milyen kapcsolatban állnak az irodalmi élet szereplői a technika világával. Az Ön indulása ehhez a területhez kapcsolódik.*

– A Kőolajbányászati és Mélyfűróipari Technikumba jártam, de engem akkor is az irodalom érdekelt. Nagyon szegény volt a család Nagykanizsán, és a szüleim úgy gondolták, ha elvégzem a technikumot egy éhes szájjal kevesebb lesz. Gyerekhez nem illő kötetek kerültek legelőször a kezembe: Szabó Lőrinc, József Attila versei. A mosóteknő mellett olvastam fel tíz-tizenegy évesen édesanyámnak, aki hetente nyolcvan fehér orvosi köpenyt mosott, hogy „Harminchat fokalázban égek, és te nem ápolasz, anyám...” Nem is tudom, miért olvastam fel neki ilyeneket: a nagy gyermeki felindultság miatt, vagy, hogy mutassak neki valami szépet, amiben még hasonlóság is van a mi életünkkel, hiszen József Attila anyja is mosásból élt.

– *Sok gyerek kezd Petőfi, Ady, József Attila hatására verset írni.*

– Én először Karinthy Frigyes összes műveit olvastam el. Nem is verseket írtam eleinte, hanem konferanszié-szövegeket. Pedig Nagykanizsán nem volt orfeumi élet, mint Budapesten.

– *Egy vidékről érkező költő barátom még a nyolcvanas években is azt mondta, hogy ez olyasmi volt az életében, mint Buda „megvétele”. Vagy még keményebb.*

– Én 1963-ban tettem meg az első nagy lépést. Nem kaphattam munkát Budapesten, mivel nem volt ott lakóhelyem, és nem lakhattam ott, mivel nem volt ott munkám. Egyetlen megoldás adódott: a csepeli munkásszállás. A Csepel Vas- és Fémművek Központi Tervezőirodájában helyezkedtem el műszaki rajzolóként. Munka után aludtam egy-két órát, és utána írtam hajnali négyig. Rövid alvás. Reggel nyolctól megint égette a szememet a fehér pauszpapír. Kis pihenés, sok olvasás-írás. Közben a könyveket forgatva igyekeztem minél többet tanulni.

– *Több olyan irodalomtörténész, kritikus van, aki nem az egyetemi padosorokban szerezte a tudását, hanem a saját szorgalmából építette ki az irodalmi, művészeti, eszmei Magyarországot.*

– Huszonhat évesen, vén fejjel felvételiztem az ELTE magyar-népművelés szakára. Nem vettek fel, mert politikailag kényes kérdéseket feszegettem. Nem keseredtem el emiatt, azt mondtam, legközelebb csak akkor teszem be a lábamat egyetemre, ha ők hívnak tanítani. Majdnem úgy lett. Egyetemi professzorok dolgozatait javígtattam évekkal később.

– *A Kortárs volt az első folyóirat, ahol irodalmárként dolgozhatott, utána jött az Új Írás, a Budapest és a többi folyóirat. Mégis úgy szokta emlegetni a pályáját, mint kirúgások sorozatát.*

– Mert ez az igazság. A Kortársból azért kellett eljőnnöm, mert 1975. március 15-ről 16-ra virradóra Kassán – a Fábry Zoltán Napokra voltam hivatalos – társaimmal együtt őrizetbe vettek, noha nem csináltunk semmit. Idegen állampolgárként különösen engem faggattak, hogy mit akarok a csehszlovák államrenddel. Otthon Kovács Sándor Iván kérdőre vont, hol voltam. Ahová küldtél, feleltem. S minthogy mindent letagadott, ráördítotam. Ezt később az MSZP Központi Bizottsághoz írott levélben – a Lapkiadó Vállalat személyzetise nyomta kezembe a förmedvényt – az aznap kezdődő pártkongresszus elleni tiltakozásnak tudta be. A Budapestnél való kitérő után Száraz György vonakodva – minthogy a folyóirat pár hibájára nyílt levelezőlapra figyelmeztettem – egy rövid próbaidőre visszavett. Később bocsánatot kért a bizalmatlanságáért. Dolgoztam – dolgozom –, mint egy örült. Amit csak tudok, elolvasok, és szerencsére elég jó a memóriám. A szomszéd népek literatúráját tárgyaló akadémiai magyar irodalomtörténetben hétszáz hibát fedeztem fel. Szóvá is tettem, elég mérges hangon. Félelmetes volnék? Csupán alázatos, már ami a munkát illeti.

– *Soha nem tántorította el ez a sok konfliktus, a „kirúgások sorozata”?*

– Soha. Mindig biztos voltam abban, hogy a kritikáirás, az érté-

kek közvetítése a legmagasabb rendű szolgálat számomra. Amit elvégzek, senki más nem teszi meg helyettem. Rengeteg az elhallgatott érték, amelyről szólni kötelessége a kritikusnak, tanulmányírónak.

– Gyönyörű, költői nyelven ír, sok metaforát használ, mégis közérthető. Nem gondolt arra, hogy költőként művelje az irodalmat?

– Ha akkora tehetség lettem volna, mint Vörösmarty, örömmel lettem volna költő. De az Isten ilyen tehetséget nem adott. Abban találtam meg a feladatomat, hogy magamat háttérbe helyezve, bemutassam a magyar irodalom, a színházművészet és képzőművészet értékeit. Volt már, aki azt kifogásolta, miért nem használok tudományosabb, elvontabb nyelvezetet, idegen szavakat; de én azt gondolom, hogy amiről írok, azt minél szélesebb közönséghez kell eljuttatni, és nem csupán egy szűk körhöz.

– Ön engesztelhetetlen kritikus hírében áll, aki nem hajlik a baráti kompromisszumokra, és arra sem, hogy olyasmiről írjon, amit érdektelennek tart. A fiókjai tele vannak meg nem jelent írásokkal?

– Azok az írásaim is megjelentek előbb-utóbb valahol, amelyeket visszautasítottak. Máshol örültek nekik, nem ott, ahol megrendelték őket.

– Hogyan lett Ön színházi kritikus?

– Felháborított, amikor azt láttam, hogy a pesti hírlapírók részegen alszanak a nézőtérben, miközben a színészek a vérüket adják az előadásért. És aztán megjelenik rólok két-három semmitmondó flekk. Azt gondoltam, ennél többet érdekelnek. Így ástam magamat bele ebbe a különleges világba.

– A hatvanas években nekem azt mondták az iskolában, nincsen

olyan, hogy Erdély, és nem élhetnek ott magyarok, miközben nagyapám családja Trianon után települt át Marosvásárhelyről. Ön hogyan találkozott először a határon túli magyar irodalommal?

– Mindössze tizenöt éves voltam, amikor az egyik újságos bódé kirakatában megláttam az Igaz Szó egyik számát. A cím alatt: Román Szocialista Köztársaság lapja. Ezen elcsodálkoztam. Ha a románok adják ki, akkor miért magyarul van írva? És miért magyarok az írók szerzői? Hát ott is élnek magyarok? A szüleim, talán féltek, sohasem beszéltek nekem Trianonról. És az iskola is hallgatott. Mindenesetre ekkor nyílt ki a csipám, ez adta az első lökést az addig ismeretlen bekebelezésére.

– Hogyan találkozott először személyesen a határokon túli magyar irodalom képviselőivel?

– Az első, akivel személyesen találkoztam, a legnagyobb prózaíró, Szilágyi István volt. Jó ideje leveleztem Palocsay Zsigmonddal, akinek születésnapjulián – ahova felesége meghívott – ott volt az erdélyi irodalom színe-java. Páskándi Gézával másnap is találkoztam az utcán, bementünk egy kocsmába, és megkértem, hogy írja le a *Kinek a lyánya volt apád?* című Gellért Sándor-paródiát. Azt mondta, nemcsak azt írja le, hanem üzen a füzetemben a magyarországi íróknak is.

– Ön a személyén és a munkásságán keresztül bekapcsolta a magyar kultúra áramába a határon túli magyar irodalom műhelyeit. Mit tekint e műhelyek, alkotók legjelentősebb teljesítményének?

– Kós Károly az egyetemi katedrát hagyta ott, hogy visszatele-

püljön Erdélybe. A *Kiáltó szóban* azt írta, hogy nekünk építkeznünk kell. Nem foglalkozhatunk a megkérdésünk nélkül ránk szakadt Trianonnal. Az igazságunk a mi erőnk. Ez a fajta erkölcsi alap nagy hatással volt rám. A határokon túli irodalomban olyan hatalmas versek születtek, mint például Dsida Jenő *Psalmus Hungaricus*, Kányádi Sándor *Halottak napja Bécsben* vagy Domokos István *Kormányeltörésben* című költeménye. Ezek a versek megemelik a couleur locale-t, az egész magyarságot fogják össze, beölelik egyetlen kompozícióba. Végül egyetemes alkotások lesznek, mindenkire szólhatnak a világon.

– A hetvenötödik esztendő Önnek bőséges könyvtermést is tartogat.

– A születésnapomra leveleskönyv jelenik meg Kós Károly, Cs. Szabó László, Illyés Gyula, Juhász, Ferenc, Páskándi Géza, Faludi György, Méliusz József, Szilágyi Domokos, Sütő András, Lászlóffy Aladár, Rózsás János és mások hozzám írott soráival. A Magyar Napló gondozásában lát napvilágot *Korunk farsangja* címmel irodalmi tanulmányaim, kritikáim gyűjteménye, kitekintve a színházra és a képzőművészetre is. Szerepel benne jó pár Kiss Benke születésnapjulián írott palimpszeszt. A Napkút adja ki általánosabb tanulmányaimat *Jövőben a múltunk* címmel. Ez összefogja többek közt a Kortársban húsz évvel ezelőtt megjelent kritikáimat is. Remélhetőleg a Ráció sem feledkezik meg a már tavalyra ígért *Időlámpáról*, amely a 2011 és 2013 közötti képzőművészeti kritikáimat tartalmazza.

Varga Klára